

Om plats, identitet och platsutveckling

Elisabeth Högdahl

To be lifted to the summit of the World Trade center is to be lifted out of the city's grasp. One's body is no longer clasped by the streets that turn and return it according to an anonymous law; nor is it possessed, whether as player or played, by the rumble of so many differences and by the nervousness of New York traffic. When ones goes up there, he leaves behind the mass that carries off and mixes up in itself any identity of authors and spectators. An Icarus flying above these waters, he can ignore the devices of Daedalus in mobile and endless labyrinths far below. His elevation transfigures him into a voyeur. It puts him at a distance. It transforms the bewitching world by which was "possessed" into a text that lies before one's eyes. It allows one that read it, to be a solar Eye, looking down like a God (de Certeau 1984:92).

Orden ovanför tillhör filosofen Michel de Certeau, och kommer från hans bok *The Practice of Everyday Life* från 1984. de Certeau försökte med detta visa på flera viktiga aspekter av en plats, men där begreppet rörlighet står i centrum. Även om platser formas som fysiska rum så är de lika beroende av hur de används på olika sätt. Kulturgeografen Doreen Massey har visat på hur platser kan nästan helt ändra karaktär beroende på vilken tidpunkt på dygnet det är, och där olika människors sätt att använda platsen också präglar den atmosfär och stämning som uppstår (se exempelvis Massey 2005; Massey, Allen & Pile 1999).

Människor kan använda och förhålla sig till en plats på ganska olika sätt, helt beroende på vad de ska använda platsen till och vilka de själva är. En människa som har bråttom till arbetet använder platsen på ett helt annat sätt än någon som helt stillsamt flanerar omkring, eller ett barn som leker med sina vänner på en lekplats eller i en undanskynd parkdunge. En människa som känner sig osäker på en ny plats beter sig helt annorlunda än någon som travar längs samma stråk varje dag eller hänger på samma mötesplatser. En hemlös förhåller sig på ett annat sätt till platsen om det är där de sover, jämfört med den som skyndar hem till sin lägenhet.

Plats, människa och identitet

Vi människor förhåller oss helt enkelt till platserna rätt olika beroende på vilka vi är, och de får också olika betydelser för oss. Vardagens upplevelser knyts till platserna på olika sätt, de blir en del av oss själva och vår historia. När vi passerar en välkänd plats kan minnen väckas till liv, vi minns olika platser med välbehag, likgiltighet eller obehag. Michel de Certeau kallade detta för hemsökelse, att det också skapar en känsla av hemmahörande (de Certeau 1984). Han hävdade att hemsökta platser är de enda platser vi människor egentligen lever på, de platser vi skapar relationer till på olika sätt blir också en oundviklig del av vår livsberättelse och vår identitet (se även Högdahl 2003). Minnena kan få oss att söka oss till platser som liknar de vi känner oss hemma på, men de kan också göra att vi undviker vissa platser och miljöer. Identitet är ett viktigt begrepp när vi talar om platser, och själva begreppet handlar ju om hur vi förstår oss själva och placerar in oss själva i världen i relation till det som finns runt omkring oss.

Etnologen Karla Werner har visat i sin forskning hur människor ofta också söker efter platser som kan spegla dem själva, och att människor ofta flyttar för att stärka sitt identitetsbygge på olika sätt (Werner 1991). Detta visar också på vilken central betydelse platser har i våra liv, och hur stor betydelse platserna har i vår vardag. Det visar också på hur stor betydelse den mänskliga närvaron har för en plats, hur relationerna också bidrar till att forma och förändra själva platsen, och också tillför en identitet till själva platsen. Platsidentitet ses ofta som något som man kan tillföra utifrån, men det stämmer inte riktigt. En plats identitet är nära sammanlänkad med de människor som relaterar till den på olika sätt.

Platsidentitet skapas av såväl vardagens användande som av hur vi minns platsen och berättar om den. Det är här vi hittar det vi ibland kallar för platsen själ. Många av dessa berättelser utgår från

vardagens trivialiteter, men det finns också exempel på berättelser som tar form utanför själva platsen, som ger platsen ett rykte på gott och ont. Detta brukar vi kalla för platsdiskurser, socialt konstruerade sanningar, där det finns en föreställning om hur platsen är som på något sätt kommer att existera utanför platsen och skapa en föreställning *utifrån*, kring hur platsen och de människor som bor där, är (Högdahl 2003). Det kan skapa olika former av status, där olika platser i en stad placeras in i en hierarki gällande vilka platser som är attraktiva och inte i en stad, vilket också gör att de blir mer eller mindre oattraktiva att bo på.

Vad är en plats?

Dessa aspekter är ju omöjliga att "ta på", samtidigt som de kommer att bli precis lika betydelsefulla för en plats som den fysiska miljön. de Certeau menade att den fysiska miljön präglas av konkretisering, mätbarhet och synlighet, men att det egentligen är de andra aspekterna som ger platsen liv. Det är när människor använder, minns och förhåller sig till platserna som stadens liv och själ uppkommer. Han menade därför att staden har en materiell, men framför allt en immateriell dimension, och hur staden skapas när människor sätter ting i rörelse på olika sätt (de Certeau 1984). Platser byggs av relationer mellan människa och materia. De byggs mellan människa, minne och berättelse, och kanske viktigast av allt – relationerna människor emellan.

Att reda ut vad och hur en plats *är*, är alltså inte så lätt - den utgör ett komplext *bricolage* av den fysiska miljön och allt det som händer när människor använder dem, berättar om dem och minns dem på olika sätt (jfr de Certeau 1984). Filosofen Hannah Arendt har lyft fram hur vi människor hela tiden relaterar till och tar spjörn mot en värld som består av ting, samtidigt som tingen är något som vi själva skapar då våra drömmar och visioner tar fast form på olika sätt (Arendt 1988). Därmed såg hon ting som en materialisering av mänsklig aktivitet, vilket gör att gränsen mellan det materiella och immateriella upphävs. Människorna och platserna formar varandra på olika sätt.

Vi kan alltså förhålla oss till en plats på många olika sätt. Det handlar om vår nära relation till platsen, men också vilka berättelser om platsen vi tar del av på distans. Detta visar på ett annat viktigt perspektiv som synliggörs i det inledande citatet, nämligen på vilken distans vi betraktar platsen. De ser ofta inte likadana ut inifrån som utifrån. Det blir också stor skillnad beroende på utifrån vilken vinkel vi betraktar dem – ovanifrån, nerifrån eller från sidan. Ju mer distans, desto klarare, enklare och renare ser det ut.

Att betrakta en plats utifrån gör det på ett sätt lättare att se helheten, men det gör också att alla de små nyanser som finns i människors relationer till platsen riskerar att gå förlorade. Vi riskerar att tappa alla de nyanser som formar platsens identitet och själ. Det är därmed viktigt att fundera över platserna, dess människor och platsens identitet när platserna ska förändras, och hur vi ser på både platser och deras förändring är beroende av vilket perspektiv vi använder.

Att förändra platser

Citatet i textens början visar också på det perspektiv som ofta använts när platser ska utvecklas och förändras – ovanifrånperspektivet. Att se en plats som en enkel karta kan te sig frestande – det gör ju arbetet med att förändra den så mycket lättare om man slipper myllret och de besvärliga relationerna, och i stället kan koncentrera sig på vilka huskroppar som ska vara där och inte, och hur gatunätet bör gestalta sig för att skapa bästa flöde. Eller vem som kan vara den lämpligaste och mest prisvärda byggaktören. Exempelvis. Samtidigt så kan man fråga sig vad som får bli kvar av platsens karaktär när man tänker på det sättet. För inne i huvudet på människorna finns ju faktiskt allt det andra kvar ändå, och platsen kan vara rätt olika beroende på vem du frågar. De flesta av stadens invånare sitter ju inte i en skyskrapa, åtminstone inte hela tiden. De som bor på platserna befinner sig oftast där nere, i vardagens stadsliv. De rör sig på sina platser, betraktar sina platser och upplever

dem och sig själva på olika sätt. De skapar relationer i sin vardag. Så utifrån vems perspektiv ska man då förändra en plats? På vilken distans? På vems villkor?

Platsutveckling är centralt för städerna, och det sker hela tiden i stort som i smått. Det närliggande begreppet *place marketing* visar på att det ofta inte bara handlar om att utveckla platser i relation till invånarna och de som använder platsen, utan att detta också får betydelse för hur platsen sedan kan ingå i ett system av marknadsföringsstrategier som ska bidra till att "sätta platsen på kartan". I detta arbete talas ofta om att tillföra platsen en identitet, men identitet skapas ju inte på det sättet. Snarare handlar det om *imagebygge*, om att skapa en attraktiv och säljbar bild av en plats (Eskilsson & Högdahl 2007). Ett imagebygge kan gå i linje med platsens identitet, men ofta krockar den eftersom syftet med imageskapandet sällan är att förstå platsen, utan istället att attrahera målgrupper som anses viktiga, exempelvis företag, nya invånare och turister (Kotler et al 1993, Thufvesson 2009). Detta gör också att platserna kommersialiseras, och detta får olika etiska, ekologiska, ekonomiska, sociala och kulturella konsekvenser (Ek & Hultman, 2007:15).

Kopplingen mellan platsutvecklingens imagebygge och identiteten hos de människor som använder dem är inte självklar, och frågan är för vem platserna byggs och utvecklas (Högdahl 2007). Detta är en fråga som varit en central del av den mer kritiska diskussionen kring platsutveckling sedan det modernistiska byggprojektet kom att ifrågasättas på allvar av exempelvis arkitektur- och stadsplaneringskritikern Jane Jacobs under den kamp hon förde i början av 1960-talet mot den nästan maskinliknande stadsomvandling som drevs i New York av den inflytelserike stadsplaneraren Robert Moses (Paletta, 2016, se även Jacobs 1984, 2004).

Stadsplanering och platsutveckling har genom tiderna byggt på många olika ideal, och har ofta handlat om ambitioner att skapa goda förutsättningar för mänskligt liv. Stadsplanering har också handlat om att *dana* både plats och människa, och har genom tiderna ofta byggt på en egentligen rätt egendomlig idé - nämligen att goda platser bäst planeras utifrån ett fågelperspektiv, långt bort

från de människor man planerar för. Detta har också genererat kritik och motstånd, inte minst i relation till de stadsomvandlingar som genomfördes under 1960- och 70-talen, där vissa delar av städerna ansågs saneringsmogna och skulle städas bort till förmån för framtidens arkitektur (se t ex Hall 1996). Trots den skarpa och återkommande kritiken så har modernismen som stadsplaneringsidé varit mycket seglivad och nybyggnation präglas ofta av modernismens effektivitetsvurm, men också av kommersiella intressen. Det ska liksom vara färdigt från början, för att inte säga säljbart från början. Då bygger man kanske hellre ett koncept än en plats. Helst vill de som bygger kunna sälja platsen redan innan den är färdig för att känna sig säkra på att det hela lönat sig. Och under de omständigheterna kan det vara svårt att låta platserna växa fram i en takt som människor hänger med i. Samtidigt så talas det om medbestämmande och underifrånperspektiv, och det finns idag en mängd olika idéer och metoder för hur detta ska gå till.

Att vara med och förändra sin plats

Centrala i alla stadsutvecklingsprojekt, oavsett hur man förhåller sig till dem, är de människorna, och utifrån ovanstående resonemang går det att väcka frågor om huruvida man planerar för människor, med hjälp av människor eller tillsammans med människor. Diskussionen kan dels knytas ihop med den kritik som riktats mot föreställningar kring människors homogenitet när det kommer till planering av olika slag, men det finns också en diskussion som pekar mot vilken betydelse möjligheten att få påverka sin egen vardag kan ha för den enskilda individen och detta har också kopplats samman med sådant som engagemang och produktivitet.

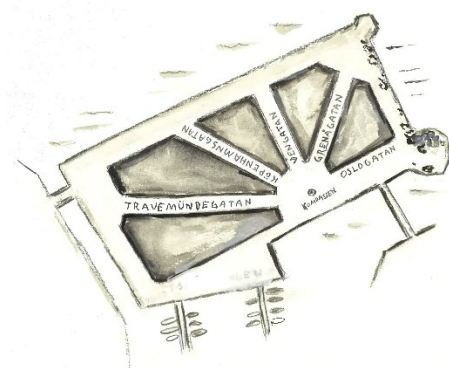
Under de senaste åren har en mängd försök gjorts att skapa delaktighet när platser ska utvecklas och förändras. Delaktighet kan ses som en del av den organisatoriska process som utgör platsutvecklingens grund – att förändra platser utan att fråga invånarna ses helt enkelt inte som rimligt. Det handlar inte bara om att någon ska delta, idag har samskapande – co-creation – blivit

något av ett "buzzword" för medborgarinflytande i innovativ platsutveckling (se t ex Hedensted Lund 2017; Puerari, de Koning, von Wirth, Karré, Mulder & Loorbach 2018). I många av dessa projekt blir det också tydligt hur olika intressen krockar i platsutvecklingsprocesserna. Då uppstår risker att olika aktörers olika behov blir en prioriteringsfråga där det är lätt att sortera in de "mjuka värdena", som människors relationer till sina platser, under rubriken "mindre viktigt".

Sherry Arnsteins "ladder of participation" från 1969 har varit ett viktigt verktyg för att synliggöra hur medborgaremedverkan ofta bli skenbar eftersom de som styr utvecklingen sällan egentligen vill, törs eller kan lämna över makten till de medborgare som deltar i projektet. Arnstein identifierar åtta olika steg på sin stege, där de två understa handlar om ett mycket begränsat deltagande, där det egentligen mest handlar om att manipulera och övertala medborgarna att de egentligen vill ha det på det sätt som är planerat åt dem, medan steg tre till fem handlar om att konsultera och samtala i syfte att få input från medborgarna utan att lämna över beslutsrätten. Först på steg sex till åtta handlar det om verkligt medborgarinflytande – där man utvecklar olika former av partnerskap, lämnar över en viss kontroll och makt, eller slutligen låter medborgarna helt kontrollera processerna och dess resultat (Arnstein 1969).

Platsutveckling – en maktfråga

Utifrån Arnstein handlar alltså mycket av det som kläs i termer av "medskapande" egentligen om att ge sken av att invånarna påverkar, genom att de får vara med och bestämma om småsaker så blir de lättare att övertyga även om de stora, redan bestämda, förändringarna. Det ökar "nöjdheten" hos medborgarna, trots att de inte på riktigt haft någon inflytande över beslutsprocesser och dess konsekvenser. De kommer att legitimera platsutvecklingsprocesserna snarare än att de påverkar dem, eller tom är med och styr dem.

Diskussionen visar hur "god platsutveckling" också handlar om maktfrågor. Maktutövning kan ses som många olika former av påverkan. Exempelvis har sociologen Steven Lukes beskrivit hur makten har flera olika "ansikten" – det kan handla om att få någon att göra något, men det kan också handla om hur vissa frågor hamnar på agendan, medan andra tystas ner. Det kan också handla om att manipulera människor för att skapa konsensus (Lukes 2004). Maktutövning handlar också om sanningskapande och normer, om vilket handlingsutrymme de skapar för olika grupper och individer (jfr Högdahl & Petersen 2018).

En platsutvecklingsprocess har många olika aktörer som befinner sig på olika nivåer och i olika roller. Det handlar om aktörer som medborgarna på platsen, föreningar, byggaktörer och arkitekter, men även om dem som fattar besluten om platserna och dess utveckling på ett övergripande plan. Platsutvecklingsprocesser grundar sig ofta på politiska beslut, där också de politiker som fattat besluten får stå till svars inför allmänheten när projekten betraktas som misslyckade.

Från platsidentitet till MPM

Utifrån ovanstående resonemang ter det sig viktigt att skapa närhet i platsutvecklingsprocesserna, och se människors oro för förändringar av de platser som de rör sig på som något annat än ett oreflekterat bakåtsträvande eller kanske tom feghet och en helt omotiverad rädsla för förändringar. Det handlar i grund och botten om något mer än att bara tycka stilar och hus är "fula" – det handlar om en rädsla för att förlora sina minnen, att förlora de relationer till både plats och människor som kanske blivit en viktig del av det egna identitetsbygget. Därför är det viktigt både att ta människors oro på allvar, och att fundera över hur platsutvecklingen i städerna bättre ska skapa utrymme för människorna, deras minnen och deras relationer. Att öka medbestämmandet kan då vara ett sätt att göra detta, och det finns då många olika metoder och projekt. MPM hänger ju ihop med denna diskussion, även om det kanske inte är ett medskapandeprojekt på samma sätt som många andra.

Snarare utgår MPM ifrån den betydelse platser har för människor, om platsidentitetens betydelse och om att det också finns en poäng med att titta på det som är unikt för en plats när de ska utvecklas och marknadsföras. MPM handlar om att utveckla metoder för att lyssna på människors minnen, berättelser och känsla för sina platser, och att kunna omvandla dessa insikter till platsutveckling. Vi utgår ifrån idén att människor är experter på sina platser och vad de kan bidra med, och de olika aktörerna som tar hand om dessa idéer är experter på platsutveckling. De behöver också vara experter på att lyssna. Det handlar om att ge det tillsynes vardagsaktiga och triviala ett värde, av immateriellt slag. På det sättet är MPM inte traditionellt medskapande, utan arbetar delvis utifrån andra premisser. Dock blir slutresultatet, om det görs rätt, en platsutvecklingsprocess som bygger på invånarnas känsla för de platser där de bor och verkar. Det finns några utgångspunkter som är viktiga för att förstå metoden:

- Människorna ska tillfrågas tidigt i processen, inte i slutet.
- Deras perspektiv, minnen och berättelser ska samlas in genom ett flertal metoder.
- Invånarnas perspektiv ska omvandlas till platsutveckling. Detta kan göras genom att minnena omvandlas till underlag som sedan finns som utgångspunkt för det fortsatta arbetet.
- De nya platserna ska kunna hänga ihop med de gamla. Det handlar också om att återkoppla till invånarna genom att deras perspektiv tas hänsyn till i utvecklingen och att detta också syns i de platser som byggs.

Referenslista

- Arendt, Hanna (1988) *Vita activa. Människans villkor*. Göteborg: Röda bokförlaget.
- Arnstein, Sherry R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35:4, s 216-224.
- de Certeau, Michel (1984) *The Practice of Everyday Life*. Los Angeles: University of California Press.
- Ek, Richard & Hultman, Johan (red) (2007) *Plats som produkt*. Lund: Studentlitteratur.
- Eskilsson, Lena & Högdahl, Elisabeth (2009) Cultural Heritage Across Borders? Framing and Challenging the Snapphane Story in Southern Sweden. I: *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism Studies*. 9:1, 65-80.
- Hall, Peter (1996): *Cities of Tomorrow*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hedensted Lund, Dorthe (2017): Co-creation in Urban Governance: From Inclusion to Innovation. I: *Scandinavian Journal of Public Administration*, 22(2), 27-41.
- Högdahl, Elisabeth (2003) *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Hedemora: Gidlunds.
- Högdahl, Elisabeth (2007) *På andra sidan Trädgårdsgatan. Om Norr och Söder i förändringens Helsingborg*. Helsingborg: Helsingborgs stad.

- Högdahl, Elisabeth & Petersén, Anja (2019): Vem tar plats? Normkritiska perspektiv på lokalhistoria. I: Brunnström, Pål & Claesson, Ragnhild (red): *Creating the city: Identity, memory and participation*. Malmö: Malmö universitet.
- Jacobs, Jane (1984) *Cities and the wealth of nations*. London: Penguin Books.
- Jacobs, Jane (2004) *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Daidalos.
- Kotler, Philip, Haider, Donald H: & Rein, Irving (1993) *Marketing Places. Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States, and Nations*. New York: The Free Press.
- Lukes, Steven (2008) *Maktens ansikten*. Göteborg: Daidalos.
- Massey, Doreen (2005) *For Space*. London: SAGE.
- Massey, Doreen, Allen, John & Pile, Steve (1999) *City Worlds*. London: Routledge.
- Paletta, Anthony (2016) Story of Cities #32: Jane Jacobs v Robert Moses, battle of New York's urban titans. I: *The Guardian*, 28 april.
- Puerari, Emma, de Koning, Jotte I. J. C., von Wirth, Timo, Karré, Philip M., Mulder, Ingrid J. & Loorbach, Derek A. (2018). Co-Creation Dynamics in Urban Living Labs. *Sustainability*, Vol 10, Iss 6, 1893.
- Thufvesson, Ola (2009): *Platsutveckling*. Helsingborg: Helsingborg stad.
- Werner, Karla (1991) *Staden som livsrum*. Stockholm: Byggnadsrådet.

